

Henkilönnimet saamen kielten paikannimissä

FT Taarna Valtonen

Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto

Sofia 11.11.2015

Esityksen sisältö

- **Henkilönnimien rooli saamen kielten paikannimissä**
- **Henkilönnimet neljän saamen kielen paikannimissä: henkilönnimisysteemin pääpiirteet**
- **Eteläsaamen tapaus**
- **Paikannimissä käytetyt henkilönnimet ennen ja nyt**

Väitöskirja:

Mielen laaksot. Neljän saamen kielen paikannimien rakenne, sanasto ja rinnakkaisnimet vähemmistö–enemmistö-suhteiden kuvastajina (SUST 271, 2014)

Tutkitut yhteisöt:

- ▶ Eteläsaame: Ruvhten sijte, Härjedalen
- ▶ Pohjoissaame: Dálvadas, Utsjoki
- ▶ Inarinsaame: Čovčjävri–Kosseennâm, Inari
- ▶ Sverloffin sukualue, Suõ´nn’jelsijdd, Petsamo

Henkilönimien rooli saamen kielten paikannimissä

- ▶ **Henkilönnimi paikannimessä kertoo mainitun ihmisen ja nimetyn paikan välisestä suhteesta**
- ▶ **Tyypillisiä suhteita saamelaisissa kulttuureissa ovat:**
  - **omistajuus suvun jäsenyyden kautta**
  - **käyttö tyypillisesti suvun jäsenenä**
  - **kotipaikka**
  - **paikan muinainen asuttaja, tyypillisesti kantaisä**
  - **jotakin tapahtui jollekulle (omistaminen? ← ei välttämättä omalla sukualueella)**

Henkilönnimet saamen kielten paikannimissä

- ▶ Etunimiä, virallisia ja omia sukunimiä, liikanimiä, patronyymi / matronyymi + etunimi, sukunimi + etunimi
- ▶ Huomattavasti enemmän miesten nimiä kaikissa kielissä
- ▶ Melkein kaikissa tapauksissa nimi on määriteosa yksikön genetiivissä
- ▶ Yksi tapaus, jossa määriteosa on monikon genetiivissä:
saP *Vulležiid/girku* 'Vullešien kirkko'
- ▶ Harvoin ainoastaan henkilönnimi:
saE *Gannere* (< ru. *Gunnars*)
saP *Guivi* [elliptinen? < *Guivi~Guivvi/várri*]

Tyypillisiä esimerkkejä

saP ***Erkke/ája*** 'Erken puro' [etunimi]

saln ***Vuoll Aailâ/ láássáš*** 'Vuollin Ailan luoto[dem.]'
[patronyymi + etunimi]

Kitti Andârâs/ čuálmi 'Kitin Andârâsin salmi' [Sukunimi
+ etunimi]

Maati/ Kähvivuoššâmjávvrááh 'Matin kahvinkeittämä-
järvet[dem.]' [nimi aktiorakenteen agenttina]

Irjánâš-rohe/ Lyemekaavâ 'Irjánâš-vainaan Hillalahti'
[Irjánâš = Irján Irjáninpoika tai muu lähisukulainen Irján]

saKo ***Pankk/vuõppi*** 'Pankkan lahti' [oma sukunimi ~ Skåre]

Feätt-källsa/ Põrttjääuraž 'Feätt-äijän Pirttijärvi[dem.]'

Henkilönnimet saamen kielten paikannimissä

- ▶ Melko tavallisia koltan- (6 %), inarin- (10 %) ja pohjoissaamessa (15 %)
- ▶ MUTTA vain kolme lainattua nimeä eteläsaamen materiaalissa
- ▶ Suomessa 10–15 %, eräelinkeinot–agraarielinkeinot (Kiviniemi 1986); maailman kielissä yleensä > 10 % (Nicolaisen 1986)
- ▶ Eteläsaamen lisäselvitys 28 tyypillisellä henkilönnimellä:
Wilhelmina, Ruotsi: Meerken/jaevrie > ru. Merkes/sjö
Nærøy, Norjassa: Pieren/jaevrie ~ no. Finnper/tjøнна
+ joitakin lainattuja nimiä, esim. Döörte < ru. Dorotea

Kulttuurisia nimeämismalleja?

- Saamen kielillä on yhteinen kielellinen historia
- ➔ Eroja on pidettävä erillisen kulttuurikehityksen tuloksina tai lainoina toisilta yhteisöiltä
- ➔ Joko eteläsaame tai muut saamen kielet ovat muuttuneet
- Kulttuurisia selityksiä eteläsaamen tilanteelle:
  - Kollektiivinen maanomistus > < personoidut paikat (Johan Wilhelm Schmidtin kuvaus v. 1799 (Løøv 1992))
  - Myyttinen selitys: ihminen ei voi omistaa maata, vaan maa omistaa asukkaansa (Saajve)

Henkilönnimistöä

- ▶ Koko henkilönnimisysteemi muuttui kun saamelaiset kääntyivät kristinuskoon 1500–1600-luvuilla
- ▶ Kristilliset nimet omaksuttiin nopeasti: roomalaiskatolinen / luterilainen nimitraditio lännessä ja kreikkalaiskatolinen idässä:
- ▶ kr. *Ioannes* > su. *Juhani, Johannes* > saIn *Juhháán*
> ve. *Иванъ* > saKo *Evvan*
- ▶ Lainatut nimet on sopeutettu kielten omiin äännejärjestelmiin
- ▶ Pohjoissaamessa oma sukunimisysteemi, joka perustuu osin liikanimiin, ammattinimikkeisiin, asuinpaikkaan, kantaisän nimeen tms. esim. *Luhkkáraš* (*Guttorm*), *Jompá~Jompán* (*Jomppanen*), *Heikoraš* (*Rasmus, Guttorm*)

Esikristilliset henkilönimet

- Paikannimissä erittäin vähän nimiä, jotka voivat ajoittua esikristilliseen aikaan:

saln   *Ailâ* (?skand.)

saKo   *Tuckaž* (♀), *Ka´len* (♂)

saP   *Ingá* < *Inga* < *Ingrid* << *Ing* (Skandinaavinen lainanimi)
Guivi(a) (myös uumajan- ja kildininsaamessa)

- 1500–1600-lukujen verokirjoista on poimittu lukuisia esikristillisiä nimiä, joista osa omaperäisiä, osa muistuttaa suomalais-karjalaisia nimiä, esim. *Aikia* (vrt. *Aikio*), *Akkia* (vrt. saP *ahki* ‘ikä’), *Jonku* (vrt. paikannimet *Jonku*, *Jongun-*), *Juksi* (vrt. saP *juoksa* ‘jousi’; *Joutsi*; *Joks*), *Moije* (vrt. *Mujo*; saln *moje* ‘hymy’), *Raste* (vrt. *Rasti*; *Rásttii(d)gáisá*) (esim. T. I. Itkonen 1948)

GÄJHTA! GIITU! TAKKÂ! SPÄ´SSEB!

TATTIS VAAN!

GIELLAGAS